

Фіксація шкоди, завданої агрокомпаніям війною в Україні

Загальна інформація

- 1. Чинне регулювання порядку визначення шкоди**
- 2. Фіксація шкоди**
- 3. Докази**
- 4. Документи, видані уповноваженими державними органами та посадовими особами**
- 5. Документи, видані агрокомпанією, яка зазнала шкоди**
 - 5.1. Інвентаризація**
 - 5.2. Відео- та фотофіксація**
 - 5.3. Покази свідків**

В

Внаслідок російської агресії український аграрний бізнес зазнав і продовжує зазнавати значних втрат. Зараз в Україні розробляються і впроваджуються правові механізми компенсації таких втрат. В частині фактичного відшкодування ці механізми поки ще не працюють – іде війна.

Навіть по закінченню війни не варто розраховувати на швидкі виплати – репараційні механізми не працювали багато десятиліть і потребують якщо не розробки, то адаптації до реалій сьогодення. Наміри міжнародної спільноти щодо компенсації втрат аграріїв в Україні за рахунок стягнення репарацій з агресора потребуватимуть коригування та доповнення, як в українському законодавстві, так і на рівні міжнародних договорів.

Динаміка аграрного бізнесу не дозволяє агрокомпаніям очікувати фактичного відшкодування. Більшість починає оперативно відновлювати потужності та працювати на землі. Після такого відновлення, якщо шкода не була належним чином зафіксована, довести факт шкоди та своє право на компенсацію буде набагато складніше.

Тому найактуальнішим на сьогодні є питання фіксації шкоди, завданої бойовими діями або іншими факторами, пов'язаними з російською агресією. Адже як би не змінювались методики визначення розміру шкоди та процедури її визнання і відшкодування, вони завжди будуть відштовхуватись від доказів існування такої шкоди.

1. Чинне регулювання порядку визначення шкоди

На сьогодні базовими нормативними актами, які можуть дати уявлення про порядок відшкодування шкоди, завданої бізнесу війною, є:

- Порядок, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 326, «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації»;
- Методика, затверджена Наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 04.04.2022 № 167, «Про затвердження Методики визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану»;
- Методика, затверджена Наказом Мінагрополітики від 18.05.2022 № 295 «Про затвердження Методики визначення шкоди та збитків, завданих земельному фонду України внаслідок збройної агресії Російської Федерації»;
- Методики, правила та порядки, які були прийняті до війни, але які також використовуються для врегулювання порядку відшкодування шкоди, завданої війною (Методика визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства, затвердженої наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України № 171, Постанова Кабінету Міністрів України від № 1325 "Про затвердження нормативів гранично допустимих концентрацій небезпечних речовин у ґрунтах, а також переліку таких речовин", Методика визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, псування земель, порушення режиму, нормативів і правил їх використання, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України № 963, Порядок визначення та відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України № 284, тощо).

Порядок встановлює процедуру визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Визначення шкоди та збитків здійснюється окремо за різними напрямками та пов'язаними з цими напрямками показниками. Щодо діяльності агробізнесу, найактуальнішими є наступні напрями:

а) втрати земельного фонду – напрям, що включає втрати земельного фонду, а також пов'язану з ними упущену вигоду. Визначення шкоди та збитків здійснюється відповідно до Методики, затвердженої наказом Мінагрополітики, за погодженням з Мінреінтеграції. Відповідальними за визначення шкоди та збитків за наведеним напрямом є обласні державні адміністрації, Київська міська державна адміністрація (на період воєнного стану – військові адміністрації). При визначенні шкоди та збитків оцінюються такі показники:

- фактичні витрати на рекультивацію земель, які були порушені внаслідок бойових дій, будівництва, облаштування та утримання інженерно-технічних і фортифікаційних споруд, огорож, прикордонних знаків, прикордонних просік, комунікацій для облаштування державного кордону;
- завдані збитки власникам (землекористувачам) земельних ділянок сільськогосподарського призначення;
- витрати на відновлення меліоративних площ;
- витрати на розмінування.

б) економічні втрати підприємств – напрям, що включає втрати підприємств усіх форм власності внаслідок знищення та пошкодження їхнього майна, а також упущену вигоду від неможливості чи перешкод у провадженні господарської діяльності. Визначення шкоди та збитків підприємств здійснюється відповідно до методики, затвердженої спільним наказом Мінекономіки та Фонду державного майна України, за погодженням з Мінреінтеграції. Відповідальними за визначення шкоди та збитків за цим напрямом щодо компаній є обласні державні адміністрації, Київська міська державна адміністрація (на період воєнного стану – військові адміністрації). При визначенні шкоди та збитків оцінюються такі показники:

- вартість втраченого, знищеного чи пошкодженого майна компаній;
- упущена вигода компаній;
- втрати компаній від неоплачених товарів, робіт та послуг, наданих та спожитих на тимчасово окупованих територіях.

в) шкода, завдана земельним ресурсам – напрям, що включає шкоду, зумовлену забрудненням і засміченням земельних ресурсів. Визначення шкоди та збитків здійснюється відповідно до методики, затвердженої наказом Міндовкілля за поданням Держекоінспекції за погодженням з Мінреінтеграції. Відповідальною за визначення шкоди та збитків за наведеним напрямом є Держекоінспекція. При визначенні шкоди та збитків оцінюються такі показники:

- шкода, завдана ґрунтам та земельним ділянкам внаслідок забруднення ґрунтів речовинами, які негативно впливають на їх родючість та інші корисні властивості;
- шкода, завдана ґрунтам та земельним ділянкам внаслідок засмічення земельних ділянок сторонніми предметами, матеріалами, відходами та/або іншими речовинами.

Наразі ці показники не є вичерпними і можуть бути доповнені в окремо розроблених методиках.

Прикладом такого доповнення та деталізації процедур є Методика. Вона визначає порядок розрахунку розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам через забруднення ґрунтів, засмічення земель, допущених унаслідок, зокрема, збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану. Порядок, встановлений Методикою, розповсюджується на всі землі України незалежно від їх категорій і форм власності.

Згідно з Методикою ґрунти вважаються забрудненими, за умови якщо в їхньому складі виявлені негативні якісні зміни. Засміченими землі вважаються, якщо на земельній ділянці наявні сторонні предмети, матеріали, відходи або інші речовини, які з'явилися на цій земельній ділянці внаслідок надзвичайних ситуацій або збройної агресії та бойових дій.

Факти забруднення ґрунтів та/або засмічення земель, а також їх масштаби можуть встановлюватись уповноваженими особами шляхом огляду земельних ділянок, даних дистанційного зондування землі, досліджень отриманих зразків проб ґрунтів, опрацювань висновків будь-яких експертиз, пояснень, довідок, документів, матеріалів, відомостей, отриманих, зокрема, з будь-яких джерел, оперативних повідомлень фізичних і юридичних осіб тощо.

На сьогодні це положення є особливо важливим для визначення методів належної фіксації шкоди.

2. Фіксація шкоди

Фіксація шкоди означає збір доказів її завдання та оформлення документів, які можуть підтверджувати пошкодження. Правова логіка доведення подібних обставин в принципі аналогічна випадкам, які мали місце при надзвичайних ситуаціях і в мирний час. Зрозуміло, що деякі способи збирання доказів можуть бути недоступними з огляду на об'єктивні обставини (бойові дії, обстріли, окупація). Найімовірніше, певні зміни щодо порядку фіксації та переліку допустимих доказів будуть внесені згодом. Але важливо фіксувати шкоду, не чекаючи таких змін або роз'яснень.

Загалом, фіксація шкоди має базовий алгоритм, який не залежить від обставин її завдання:

- встановлення стану майна (ґрунтів, економічного стану тощо) до моменту настання несприятливих обставин (в цьому випадку – бойових дій). Власне, мова йде про доведення, що майно було непошкоджене (ґрунти незабруднені, економічний стан кращий);
- встановлення стану майна (ґрунтів, економічного стану тощо) після моменту настання несприятливих обставин;
- підтвердження факту існування несприятливих обставин;
- встановлення причинно-наслідкового зв'язку між несприятливими обставинами та зміною стану майна (ґрунтів, економічного стану тощо).

Актуальними несприятливими обставинами зараз є бойові дії та їхні наслідки. Тому в будь-якому разі, збираючи докази завдання шкоди, насамперед треба виходити з міркувань безпеки.

3. Докази

З урахуванням чинного законодавства, потенційно доказами можуть бути:

- документи, видані уповноваженими державними органами та посадовими особами;
- документи, видані агрокомпанією, яка зазнала шкоди, включаючи відео- та фотоматеріали;
- покази свідків.

4. Документи, видані уповноваженими державними органами та посадовими особами

Такими документами можуть бути:

- документи, що підтверджують настання форс-мажорних обставин, видані Торгово-промисловою палатою України;
- протоколи/рішення комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій при обласній (районній) державній адміністрації, що визнають події та їхні наслідки надзвичайною ситуацією;
- акти про пожежі;
- підтвердження Міністерства оборони України тощо.

5. Документи, видані агрокомпанією, яка зазнала шкоди

Такими документами можуть бути:

- акти інвентаризації майна;
- накази про неможливість використання майна;
- накази про введення майна в експлуатацію;
- документи, що підтверджують використання майна до моменту його пошкодження.

В умовах, коли отримання документів від державних органів може бути ускладненим, особливу увагу варто приділити порядку внутрішнього оформлення документів агрокомпанії, відео- та фотофіксації та показам свідків.

5.1. Інвентаризація

У випадку втрати, псування, пошкодження чи руйнування майна агрокомпанії, обов'язково проводиться інвентаризація. У рамках інвентаризації також проводиться відео- та фотофіксація завданої шкоди.

Рішення про проведення інвентаризації повинно бути оформлене наказом. В ньому визначається, зокрема, вид інвентаризації.

Зазвичай, інвентаризацію може здійснювати:

- інвентаризаційна комісія;
- спеціально призначена для фіксації та документування фактів завданої шкоди комісія, в яку, крім співробітників компанії, входять також сторонні спеціалісти;
- уповноваженою особою.

Комісія або уповноважена особа призначається наказом керівника компанії.

Якщо формується комісія, то до її складу треба включити осіб, які мають спеціальні знання для оцінки стану майна (інженер, технік, агроном, бухгалтер тощо). Комісія призначається з метою виявлення пошкоджень чи руйнувань майна, оцінки його стану, встановлення причин заподіяння майнової шкоди, її оцінки, документальної, серед іншого, відео- та фотофіксації.

Якщо призначається уповноважена особа, то така особа здійснює інвентаризацію із залученням двох або більше свідків. Свідки можуть і не бути працівниками підприємства. Доречно залучати представників місцевих органів влади та служб Державної служби з надзвичайних ситуацій, Національної поліції, місцевих мешканців. Інформація про свідків фіксується в матеріалах інвентаризації. Свідки повинні підписати такі матеріали.

Внаслідок бойових дій або окупації може скластися ситуація, коли забезпечити належну процедуру інвентаризації (видання наказу, залучення свідків тощо) об'єктивно неможливо. У такому випадку фіксування, документування та формування доказової бази про факти заподіяння прямої майнової шкоди агрокомпанії загалом може здійснювати її працівник або

навіть інша особа.

5.2. Відео- та фотофіксація

Проводячи відеофіксацію, важливо зазначити:

- час і місце зйомки;
- дані про особу, яка веде зйомку;
- дані про майно, яке знімається;
- дані про власника майна;
- словесний опис пошкоджень;
- словесний опис обставин, за яких відбулося пошкодження;
- дані про свідків.

Цю інформацію можна проговорювати під час зйомки, так, щоб вона супроводжувала візуальну частину.

Фотофіксація здійснюється щодо кожного пошкодження окремо та в контексті всього пошкодженого об'єкту загалом. Під час фотофіксації бажано скласти окремий документ, який міститиме ті самі дані, що й у випадку відеозйомки. Такий документ має підписати особа, яка вела зйомку, та свідки.

5.3. Покази свідків

Покази свідків повинні бути зафіксовані на папері, свідки мають їх підписати. Обов'язково вказувати дані свідків:

- прізвище, ім'я, по батькові;
- дані документа, що посвідчує особу;
- інформація щодо способу зв'язку: контактний телефон, адреса електронної пошти, лінк на сторінку в Instagram, Facebook тощо.

За можливості, всі зібрані докази потрібно дублювати в електронній формі та зберігати у хмарних сервісах. Навіть у випадку повного знищення документації можна буде відновити інформацію про завдану шкоду і добиватися компенсації.